

Augustin om manikæerne

Augustin (354-430) hører til oldkirkens betydeligste teologer. I sine unge år var han dog i en periode tilhænger af manikæismen. Denne religiøse retning var opkaldt efter den syrisk-persiske prædikant Mani (216 - ca. 276). Dens lære havde navnlig sin rod i den persiske religion (parsismen / zarathustrismen) og gnosticismen, men havde også optaget mange kristelige bestanddele, særlig da den bredte sig i de kristne lande. Dens lære var udpræget dualistisk, idet den forudsatte en uforligelig modsætning mellem ånd og stof. Samme tankegang lå til grund for gnosticismen. Desuden opfattede manikæerne det gode og onde som to naturer, Lyset og Mørket, der udkæmpede en bitter strid med hinanden. Lyset og Mørket var blandet med hinanden, og alt gik ifølge manikæismen ud på at befri de bundne lys-dele. Den manikæisme, Augustin kom under indflydelse af, indrømmede Kristus en meget betydningsfuld plads. Blot var han ikke, som kirken lærte det, sandt menneske, men et guddomsvæsen, helt af lysstof. I flere gnostiske skrifter skildres Jesus ligeledes som et guddomsvæsen i et skinlegeme, ikke et virkeligt menneske. Ifølge manikæerne belærte Jesus mennesker om, hvorledes de skulle blive befriede ved en streng askese, hvortil dog kun de "udvalgte" var forpligtede. Augustin har efter alt at dømme oprindeligt opfattet manikæismen som den egentlige, sande kristendom. Den syntes at have givet ham en forklaring på kampen mellem godt og ondt uden at lægge ansvaret for det onde over på mennesket: det var en fremmed natur. Og den tilfredsstillede hans videnskabelige trang til kritik af Det Gamle Testamente.

I ni år var Augustin manikæer, inden han gav efter for en helt ny verdensanskuelse, som han fandt i den kristne lære. I hans selvbiografiske værk 'Bekendelser' (Confessiones) beretter han om den åndelige og intellektuelle udvikling, der førte ham til kristendommen. Værket indeholder således en række af Augustins teologiske overvejelser angående centrale aspekter af den kristne lære samt oplysninger om manikæismen set fra et kristent synspunkt.

[...] Jeg faldt i hænderne på nogle overmodige, afsindige mennesker, alt for kødelige og fulde af snak. I deres mund var Djævelens snarer, men lokkemaden var lavet ved en sammensætning af de stavelser, der danner navnene på dig, på vor Herre Jesus Kristus og på parakleten,¹ vor trøstermand, din hellige ånd. Disse navne var ustandselig på deres læber, men det var kun en lyd og en tom klang af ord,, og deres hjerte var blottet for sandhed. Og dog råbte de stadig op med "sandheden" og "sandheden" og udbredte sig meget om den til mig, men den var ingensteds at finde hos dem. — O sandhed, sandhed, hvor dybt sukkede jeg dog ikke allerede dengang af min sjæls inderste efter dig. [...]

Jeg vidste nemlig ikke, at der var noget andet, der var sandt; og jeg troede mig selv skarpsindig, når jeg lod mig fange af den måde, hvorpå disse dårer og bedragere stillede mig deres spørgsmål om, hvor det onde kommer fra, om Gud begrænses af en legemlig form og har hår og negle, og om man kan anse dem for retfærdige, som havde mange hustruer, slog mennesker ihjel og ofrede dyr. I min ukyndighed lod jeg mig påvirke heraf, og skønt jeg fjernede mig fra sandheden, troede jeg at nærme mig den. For jeg vidste ikke, at det onde ikke er andet end op hævelsen af det, der er godt, således at det i sidste instans slet ikke er. Men hvor, skulle jeg se dette, jeg, hvis øjne kun så det legemlige, og hvis sjæl kun de legemlige forestillinger. Og jeg vidste ikke, at Gud er ånd, at der i ham ikke er dele udstrakt i længden og bredden, og at det, at han er, ikke betyder det samme som at han er en materiel størrelse. For i en sådan størrelse er

¹ Parakleten: talsmanden. Andet ord for Helligånden.

delen mindre end helheden, og tænker man sig den uendelig, bestemmes dens enkelte dele af et afgrænset rum, hvori den er mindre end det uendelige, og således er den ikke helt overalt, således som ånden, således som Gud. Og hvad det er, som gør, at vi kan være Gud lig, og som med skriftens rette betegnelse er i Guds billede, det kendte jeg slet ikke. [...]

5 Således helbredte du mig for sygdommen og gengav din tjenerindes søn² den legemlige sundhed, så du til den overlevende kunne give en bedre og varigere frelse. Også dengang i Rom sluttede jeg mig til disse falske og bedrageriske hellige; ikke blot til dem af dem, der var "tilhørere", blandt hvilke også var den mand, i hvis hus jeg havde ligget syg, men også til dem, som de kalder "de udvalgte". For jeg havde stadigvæk den opfattelse, at det ikke er os selv, men en eller
10 anden fremmed natur i os, der synder, og jeg følte med glæde min hovmodighed brødefri. [...] Du havde nemlig endnu ikke sat en vagt for min mund eller afholdenhedens bevogtning for mine læber, så mit hjerte ikke skulle hælde til slette ord og i synd søge undskyldninger sammen med mænd, der gør uret. Derfor var det, at jeg stadig søgte samfund med deres "udvalgte." Samtidig var jeg alligevel ved at opgive håbet om at vinde noget fremskridt i denne falske lære. Og selv de ting i den, som jeg havde bestemt at slå mig til tåls med, om jeg ikke kunne finde
15 noget bedre, blev jeg mere ligegyldig og usikker overfor. Der opstod endog den tanke i mig, at klogere end andre filosoffer var de, man kalder akademikerne,³ idet de hævdede, at man burde tvivle om alt, og forkyndte, at mennesket ikke kan nå til at erkende nogen sandhed. Som almindeligt antaget fandt også jeg det klart, at dette var, hvad de mente, selvom jeg endnu ikke havde
20 forstået deres tankegang. Jeg lagde heller ikke skjul herpå over for min vært, men rokkede ved hans alt for store tillid til de fantastiske ting, manikæernes bøger er fulde af. Dog plejede jeg ivrigere venskab med dem end med andre mennesker, som stod uden for dette kætteri. Selv om jeg ikke forsvarede dette med den tidligere iver, så gjorde mit fortrolige forhold til dem, hvoraf der i Rom er mange, mig langsomt til at søge noget andet, også fordi jeg ikke troede på, at
25 jeg i din kirke, himlens og jordens herre, skaber af alt det synlige og usynlige, kunne finde det sande, som de vendte mig bort fra. Det syntes mig højst usømmeligt at tro, at du skulle have legemlig skikkelse som et menneske og være begrænset af vore lemmers former. Og fordi jeg på den anden side, når jeg i tanken forsøgte at danne mig et begreb om min Gud, kun formåede
30 at tænke mig ham som en legemlig størrelse, og heller ikke kendte nogen anden form for realitet end den materielle, så lå her den vigtigste, ja, så godt som den eneste årsag til min uundgåelige vildfarelse.

Derfor troede jeg også, at det onde var en substans af samme materielle art, og at den masse, det bestod af, var dunkel og formløs, enten grov, i hvilket tilfælde de identificerede den med
35 jorden, eller fin og let som luftens stof, i hvilken form de forestillede sig den som en ond ånd krybende gennem denne jord. Og fordi blot det mindste mål af fromhed nødte mig til at fastholde, at Gud ikke kan have skabt nogen ond natur, så opstillede jeg over for hinanden to masser, begge uendelige, men den onde forholdsvis mindre, den gode større. Af dette fordærlige udgangspunkt fulgte mine øvrige bespottelser. Forsøgte min sjæl at finde tilflugt i din katolske tro, blev jeg slået tilbage, fordi den katolske tro ikke er det, som jeg troede, den var. For mig var
40 det mere fromt, om jeg antog, at du min Gud, hvis lov din barmhjertighed mod mig bekender i

---

² *Din tjenerindes søn*: Augustins moder var kristen.

³ De såkaldte skeptikere, hvis kritik ifølge Augustin først og fremmest gjaldt sanseerkendelses usikkerhed, idet de som Platons arvtagere ville værne ideerkendelsens ophøjede gyldighed. Samtidig med at Augustin senere overvandt skepticisismen, udviklede han et positivt syn på den dennesidige empiriske virkelighed og sanseerkendelsen som reel erkendelse.

5 mig, vel til alle andre sider var uendelig, selv om jeg samtidig måtte indrømme, at du var ende-
lig til den ene side, hvor det ondes masse stod over for dig. Og fremfor, at hævde, at det ondes
natur, sådan som jeg forestillede mig denne, skulle stamme fra dig, fandt jeg det bedre at tro, at
10 du ikke havde skabt noget ondt, det som jeg i min uvidenhed ikke alene antog for en substans,
men også for at være en legemlig substans, fordi jeg heller ikke kunne tænke mig den åndelige
bevidstheds væsen undtagen i form af en subtil materie, der udbredes i rummet. Selv vor frel-
ser, din enbårne søn, tænkte jeg om på denne måde, som en for vor frelses skyld fremskudt del
af dit eget lysende stof, og ville om ham kun tro, hvad min forfængelige tanke kunne forestille
15 sig. Men var hans natur sådan, mente jeg ikke, at den kunne være født af jomfru Maria uden
også at være sammenblandet med kødet. Nu ler dine åndelige børn mildt og elskværdigt af mig,
om de læser, hvad jeg bekender; men dog, sådan var jeg dengang. [...] [*Mødet med Milanos bi-
skop, Ambrosius, fører Augustin ind på nye allegoriske læsemåder og tolkninger af Biblen. Dette
fører ham i stigende grad til et opgør med manikæismen.*]

15 Jeg var da stærkt optaget af, på hvilken måde jeg kunne finde sikre argumenter at gendrive
manikæerne med. Og havde jeg blot formået i tanken at fatte, hvad en åndelig substans var,
ville straks alle disse forviklinger være opløste og min sjæl lettet for dem, men det kunne jeg
ikke. Efter dybere overvejelser kom jeg dog til det resultat, at mange af filosofferne havde haft
mere sandsynlige anskuelser om den fysiske verden og om den natur, vi fatter med de legemli-
20 ge sanser. Og idet jeg således ligesom akademikerne, som de opfattes, tvivlede om alt og drev
om uden kurs mellem alle retninger, bestemte jeg mig også til at forlade manikæerne. I denne
min usikkerheds tid troede jeg det ikke rigtigt at forblive i en sådan sekt, heller ikke i betragt-
ning af, at jeg allerede satte flere filosoffer over den. Men fordi på den anden side disse filosof-
fer var uden Kristi frelsende navn, vægrede jeg mig absolut ved til dem at betro helbredelsen af
25 min sjæls lidelse. Jeg bestemte mig derfor til foreløbigt at forblive som katekumen⁴ i den katol-
ske kirke, indtil der viste sig et sikkert mål, hvorhen jeg kunne styre min vej. [...]

[*Efter at have berettet om sin endelige omvendelse til kristendommen, bemærker Augustin:*] Hvor
stærk og bitter var ikke min smerte over manikæerne; min harme mod dem, men samtidig følte
30 jeg medlidenhed med dem, fordi de ikke kendte sådanne forjættelser og lægemidler, men i sy-
gelig forvildelse vragede den modgift, der kunne have helbredt dem. Jeg ønskede, at de havde
været der et sted i nærheden, så de, uden at jeg vidste det, kunne have set mit ansigt og hørt
mine udbrud, når jeg læste den fjerde salme, og fornemmet, hvad i hine dages stilhed og fred
denne salme gjorde mig til. "Når jeg påkaldte dig, bønhørte du mig, min retfærds Gud; i trængs-
35 ler har du skaffet mig rum. Forbarm dig over mig, Herre, og hør min bøn."⁵ Dette skulle de høre,
uden at jeg vidste af det, så de ikke skulle mene, at hvad jeg sammen med disse ord selv sagde,
var sagt for deres skyld. For jeg havde slet ikke talt og heller ikke talt, som jeg gjorde, om jeg
havde mærket, at de hørte eller så mig. Og selv om jeg alligevel havde talt, så havde de dog ikke
forstået, hvad det betød for mig selv, sådan som jeg med min sjæls inderste og fortroligste fø-
40 lelse var forbundet med dig.

Confessiones 3.6-7; 5.10, 14; 9.4: H. Haar: *Kirkehistoriske læsestykker*, 2. udg., Kbh. (1921) s. 49f. J. Peder-
sen: *Augustin*, Kbh. (1965) s.37f., 40, 42-45, 66.

⁴ *Katekumen*: person, der forberedes til dåben gennem undervisning i kristendommen.

⁵ Ps. 4,2